

RZEMIĘSŁO (394) *sb n*

rzemięsło (197), **rzemiosło** (109), **rzemiesło** (88); *rzemięsło Miech* (2), *ComCrac*, *Diar*, *GroicPorz* (5), *RejZwierz* (4), *KochSat*, *KochZg*, *RejZwierz* (14), *CzechEp* (15), *KlonŻal* (2), *WujNT* (5), *SkarKaz* (2), *VotSzl* (4), *CzahTr*, *KlonFlis* (9), *KlonWor* (6); *rzemiosło FalZioł*, *LibMal* (7), *KromRozm I*, *BielKom*, *UstPraw* (2), *GrzegRóżn*, *KwiatKsiąż*, *SienLek*, *RejAp*, *BielSat* (7), *BielSpr* (5), *RejPosWstaw* (2), *Oczko*, *Calag*, *ReszPrz*, *BielRozm* (4), *Calep* (2), *GostGosp* (3), *GostGospSieb*, *GrabPospR*; *rzemiesło KromRozm II* (2), *RejFig*, *BibRadz* (4), *OrzRozm* (3), *Prot*, *HistRzym*, *GórnRozm* (9), *OrzJan*; *rzemięsło : rzemiosło : rzemiesło ListRzeź* (-:3:9), *BielŻyw* (1:1:2), *GliczKsiąż* (36:5), *RejWiz* (1:-:5), *BielKron* (6:11:3), *Mącz* (34:5:1), *SarnUzn* (1:1), *GórnDworz* (31:-:1), *RejPos* (4:-:2), *CzechRozm* (1:-:1), *PapPran* (-:3:2), *ModrzBaz* (-:15:4), *SkarŻyw* (2:10:18), *StryjKron* (1:1), *Phil* (3:-:1), *SarnStat* (1:6:14), *PowodPr* (-:1:1), *CiekPotr* (1:-:2), *SkarKazSej* (1:3).

Oba e oraz końcowe o jasne; -osł- (7) *Mącz* (5), *SarnStat* (2), *-ósł-* (1) *Oczko*; *w G pl wahania*.

sg N rzemięsło (65). \diamond *G rzemięsła* (107). \diamond *D rzemięsłu* (5), [*rzemiosłowi*]. \diamond *A rzemięsło* (51). \diamond *I rzemięsł(e)m* (28). \diamond *L rzemięsle* (41). \diamond *pl N rzemięsła* (23). \diamond *G rzemiósł* (22), *rzemiesł* (3), *rzemięsł* (1), *rzemiąsł* (1) *MiechGlab*; *-esł GórnDworz*, *GórnRozm*; *-ósł : -esł : -ęsł GliczKsiąż* (5:-:1), *SarnStat* (4:1); \sim *-ósł* (4), *-osł* (2), *-(o)sł* (16); *-osł Mącz*; *-ósł : -osł SarnStat* (4:1); *-esł* (1), *-(e)sł* (2). \diamond *D rzemięsłóm* (4); *-óm* (2), *-(o)m* (2). \diamond *A rzemięsła* (22). \diamond *I rzemięsły* (8). \diamond *L rzemięsłách* (6), *rzemięsłéch* (4); *-ách GliczKsiąż*, *OrzRozm*, *RejPosWstaw*; *-éch BielKron*, *BielSpr*, *SarnStat*; *-ách : -éch GórnDworz* (2:1); \sim *-ách* (5), *-ach* (1) *GórnRozm*; \sim *-éch* (1), *-(e)ch* (3). \diamond *sg G a. pl A rzemięsła* (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (osiem z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

1. *Zajęcie wyuczone i wykonywane, będące zwykle źródłem utrzymania, zawód; artificium Miech, Mącz, Modrz, Calag, Calep, Vulg, JanStatn, Cn; ars PolAnt, Mącz, Modrz, Vulg; opificium PolAnt, Mącz, Cn; opificina Cn* (389) : *BielŻyw* 169; *GliczKsiąż* Hv, H3 [2 r.]; *RejWiz* 73; A *tako cokolwiek było tráfnego á fubtelnego między rzemiofły á fpráfami/ ku ciáfłu tylko należáfem i od Kaimowych potomkow napirwey pófzłó. BielKron* 4v; *Effectio artis, Rzemieşlo/ Robotáf. Mącz* 115b; *Ars quaestuaria, Rzemieşlo nieyáfkie dla zisku wynáflezione. Mącz* 336c, 7a, 17a, 157c, 222c, 265a [2 r.]; *GórnDworz* Ee8v; *SkarŻyw* 130, 592, 596; *Calep* 98b; *GostGosp* 3v; *PowodPr* 82; Nie *dżiw tedy że táf Wiele fię ich do tego rzemiefłáf [tj. zawodu sędfiego] vbiega CiekPotr* 65, 64; *Káfde rzemiefłó ma fwoie zwycáfie Y fwe przezwiłkáf KlonFlis* F.

rzemięsło czyje [w tym: pron poss (8) – „*swe*” (7), *G sb i pron* (5)] (13): *RejWiz* 168v, 171v; Bo *ten káfdy napięknief/ w fwym rzemiefle ftoi/ Gdy to vmie rozeznáf/ co cnocie przyftoi. RejZwierz* 143v, 31v; *BibRadz Eccli* 38/38; *Ars illi sua census erat, Naukę fwoyę miał za czyníf albo fwym fie rzemieflem żywił/ nie miał ynífzich dochodów. Mącz* 47a, 245a, 471b; bo *wdy Guzmanowi/ iż to iefł iego rzemiefłó/ tháfkowy fpofof trefnowáfia przyftoi GórnDworz* O8v, D6v; [*şw. Samson*] *táfke tefz y chore/ áby ie wdom fwoy zbieráfic opáfrowáf/ y z onego rzemiefłáf fwego lekáfłkief nauki/ leczył. ModrzBaz* 122v; *SkarŻyw* 593; *SkarKaz*)(2).

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy zajęcia (3): ars cauponaria, Handel á rzemieśło kárzczmárskie. *Mącz* 42c, 43a; [Mówi Piotr Skarga:] po dwu y trzydziestu lat rzemieślá mego káznodzieykie⁸⁰/ zámykam wiek moy *SkarKaz*)(2).

Zwroty: »rzemiosłem [jakim] bawić się« = *in artibus versari, exercere artem, arte vivere* *Modrz* [szyk zmienny] (4): Bo lámi Slácheckiego ftanu ludzie v nas máiętności trwále á dobrze vgruntowane máią/ á niebáwią fię [pófnemi rzemiosły *ModrzBaz* 40v; A ná kogoby fię dowiedziano/ że fię w tem obłudnie obchodzi/ ábo niepobożnym rzemiosłem fię báwi/ [...] áby słuźnymi kaźniami był karan *ModrzBaz* 83, 32v, 116.

»rzemiosła (na)uczyć się, nauka« [szyk zmienny] (2:1): Rzemieślá naucz fię słuźnego/ á iego nafladuy przy fwym radniey praczuy niż przy czudzym. *BielŻyw* 52; *Mącz* 471b; Káżdego rzemioslá vczyc fię potrzebá *SkarKazSej* 662b.

[»rzemiosło robić« = *artem exercere* *Cn*: záłożył [Kain] miáto ktore od finá Enochá zezwał Enochiá/ [...] gdzie też tám iego finowie potym rozmaíte rzemioslá robili *BielKron* 1551 B2.]

Wyrażenie: »rzemiesła mistrz« (1): [Jan Złotousty] Będąc w králfomówtwie bárzo sławnym profellforem: w Athenách miał wielce sławie fwey zawisnego/ zacnego drugiego/ tegoż rzemieślá miśtrzá Antheniulzá pogániná *SkarŻyw* 86.

Szeregi: »rzemiosło a ćwiczenie« (1): Iáfnie to w káżdym rzemieśle á ćwiczeniu obaczyc możemy/ że nád dobre przykłády nic nie bywa skuteczniey[zego *RejPosWstaw* [41²].

»rzemiosła takéż gospodarstwa« (1): [Potomkowie Kaina] więcey fwiátu niż Bogu służyli/ [...] rozmaíte rzemioslá takéż gośpodárftwá wynáyduiąc. *BielKron* 4v.

»rzemieśło, (a, a(l)bo, i) nauka« [szyk 3:2] (5): *BielŻyw* 92; *KromRozm II* n4; *Ars, Nauká/ Rzemieśło. Mącz* 16d, 16d; [Jowisz rozkazał] iżby Merkurius nie ták ludziom to [wstyd i sprawiedliwość] rozdawał/ iáko im rozdáne fá ine rzemieślá/ ábo náuki *GórnDworz* Ff.

»rzemiesła abo zabawy« (1): Drugie rzemieślá ábo zabawy fá *Liberales*, [...] Iáko ielt żołnierstwo/ oráctwo/ ábo gośpodárftwo *KlonFlis* A2v.

Przen: *Umiejętność, działanie niezwiązane ze sposobem zarabiania na życie* (45) : Tu też pilnie obaczay onego ftárego Węża z tyfiácem rzemiosł/ iákowe záwády zbudował przeciwko Synowi Bożemu *GrzegRóżn* Ev; Tym miśternym rzemieśłem [tj. *bláżeństwem*] wśzytcy wśkurać máią/ Ktorzy świat nie łáfkáwy przeciw łobie znáią. *Prot* C4; *RejPos* 64, 331; Natrudniey[ze rzemieśło náuczyc fię dobrze żyć. *RejZwierc* B2v; Pochlebftwo dziwne rzemieśło. *RejZwierc* 50v *margin*, 78v, 158v, 211v, Bbbv; Podroślá náuczáli [rodzice *Eufrozynę*]/ więcey duźnego rzemioslá/ niżli cielesnych tych/ y widomych y skázitelych zabaw. *SkarŻyw* 13; *GostGosp* 40; *Phil* G4; *CiekPotr* 15; Wielkie to rzemieśło/ ludzie rządzić *SkarKazSej* 662b, 662b, 663a; Ná złodzieie przychodzą róźliczne przygody: Gdy więc ná to rzemieśło nie máią pogody. *KlonWor* 42; Nierobotne łotroftwo [tj. *młodzi gaszkowie*]/ tárgáiąc małżeńftwá/ Iák rzemieślá iákiego pátrzy wśzeteczeńftwá. *KlonWor* 61.

rzemiosło czego (2): Tákeż w tym słáchetnym rzemieśle pińania/ Nie trzebá dłuġiey pracey w tym do rozeznánia *RejWiz* A8v; Onego kościołá y kłáźtoru S. Medárdá był Opátem ábo ftárlzym nieiáki Wárinbergus/ ktory złym rzemieśłem przekłetyy czći zábiegánia/ doftáł Bifkupftwá Swefyońskiego *SkarŻyw* 528.

rzemieślto czyje [w tym: *G sb i pron* (7), *pron poss* (4), *ai poss* (2)] (13): Iednacy tho w prawdzie ludzie bywaią/ ktorzy rádzi truią y czaruią/ á tak téz ich rzemieślto w ieden rozdział złączę. *SienLek* 157v; *RejPos* 227, 241v, 331v [2 r.]; A Bowiem przypátrz fie iedno tey ordzie [*pochlebców*]/ iákich oni dziwnych sztuk á hánzlakow w tym swoim rzemieśle wzywaią. *RejZwierc* 50v, A6, 50v; *PaprPan* Cc4; A on [*czart*] wychodząc wyznawał: iżem częśto mym rzemieśłem komorkę Ekwicyuła/ ná powietrzu zawiełał *SkarŻyw* 211, 73, 74; *CzechEp* 65.

Zwroty: »rzemieśła nauczyć się« (1): Otoż wdy tego rzemieślá á fortylu/ ktory tę prawdę od fáłszu rozeznywa/ náuczyć fie ieden może *GórnDworz* Ff3v.

[»rzemieślto robić« (1): Kiernoz [*tj. wieprz*] w ósmi mieśiáczach poczyna gámrátowác á to rzemieślto dobrze robi áze do czterzech lat *Cresc* 1571 566.]

»rzemieślto umieć« (1): Mądrość káznodzieyńka ná tym náleży/ áby rzemieślto to krorym [!] duże łowia/ vmiál. *SkarŻyw* 312.

Wyrażenia: »czarnoksięskie rzemieślto« (1): Skusił go [*Anastazjusza*] potym Czárt/ domowe iemu dobre mienie/ y ono oycowńkie Czárnoksięskie rzemieślto/ ná pámięć przywodząc *SkarŻyw* 74.

»rzemieślá [*jakiego*] mistrz« (1): [*Kacerze chcą uczyć się Pisma św.*] bez Miłtrzá/ bez wodzá/ álbo więc od inźzego rzemieślá Miłtrzow/ chcą fie go vzyć wykládác: wáłnie iákoby fie chciał vzyć orác od Málárzá *ReszPrz* 101.

»rzemieślá professyja« (1): w ónych ftronách Włófkich/ dawaią iey [*wody leczniczej*] od kwart pułtorá/ [...] ludziám níaká w picie nie wpráwiónych: á co rzeczeń/ kiedybyfmy iey tyle dáli náłzym/ co tego rzemieślá profesiá máią? *Oczko* 19v.

Szeregi: »rzemieślto a fortyl« (1): *GórnDworz* Ff3v cf »rzemieślá nauczyć się«.

»misterstwo i rzemieślto« (1): [*Król rozmyślá*] Dam ia temuto cíełli mą dziewkę: bo on przes swe miłterftwo y rzemieślto może fie z nią dobrze mieć. *HistRzym* 107.

»rzemieślto i (a, albo) nauka« [*szyk 2:1*] (3): *KromRozm II* n4v; Acz we wśzytkich inych [*niź szachy*] náukach/ y rzemieślech/ lepiej prześć miárę *GórnDworz* M5; A Bowiem nie máłz ná nas trudnieyźzego á záplecieńźzego rzemieślá á trudnieyźzey náuki iedno tá/ iáko mamy żywi być. *RejZwierc* 158v.

a) O płodzeniu dzieci [*czyje*] (1) : Błkup po grzywnie kłięzey kazał kłásć od dzieci/ [...] A gdy reyełtr czytano/ wołano iednego/ Ktory miał dwoie dzyeci/ rzemieślá swoiego *RejFig* Aa5v.

a. Praca ręczna, wykonywana za pomocą narzędzi, zawód, fach rzemieślnika, też: stanowisko rzemieślnika oraz prawo wykonywania tego zawodu; opus *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *officium* *JanStat*; *labor* *Cn* (249) : Rzemieślá niemałz v Tatarow. *MiechGlab* **5, 23; *ComCrac* 12; *KromRozm I* L2; *BielKom* E4; Rzemieślnik tak prętko z rzemieślá fie może zubożyć yáko y zápomoc. *GliczKsiąż* H3v; W rzemieśle póspolicye gdy ná rzemieślo ktho dáye syná/ poleca go dobremu á bygłemu rzemieślnikowi. *GliczKsiąż* L5v, G6v, G7, G7v [2 r.], G8v, H (20); kthorego [*rzemieślnika sprzeciwiającego się starszym*] potym Ráyce wedle załugi powinni kárác/ y zá wielkością wyłtępku z rzemieślá zrzucić. *GroicPorz* f4v, f4v; Mężowie/ wieciełz iż z tego rzemieślá [*tj. złotnictwa*] są náłze máiętności. *BibRadz Act* 19/25, *Ex* 31/3, 5; *OrzRozm* Mv, P4v; W mieście [*Nurnberg*] przełożeni ftárzy Rzecz pópolitá ípráwuią/ á pópolftwo fie rzemieśly obchodzą żywności sobie ízukáiąc *BielKron*

289, 99, 197, 261, 261v [3 r.], 272, 289; Item Arma, Káždego rzemiosłá naczynie. *Mącz* 16b; Artem aliquam tractare, Obierać fie w iákim rzemięśle. *Mącz* [460]d, 113c, 202d, 256d, 461c; Owa iáko w inych rzemięślach/ ktho fie chce vczyć/ thák y w cnotach/ [...] miłtrzá mu potrzebá *GórnDworz* Ff2v; Wiele ieft tákich rzemioł/ ktore ludźmi łzala/ Zwłázczá co ogniem robią/ Alchimią palą. *BielSat* Cv; Przed wšyftkimi Rzemiołty Gárnczarze wygráli/ Bogá ftárfzego miłtrzá w łwym cechu wybráli. *BielSat* C3, Cv [3 r.]; *BielSpr* b4; *ModrzBaz* 91v; Handwerck. Rzemiosło. Artificium. *Calag* [263]b; Niegdy y krolowie iákie rzemieřło w ręku mieli: dla vchodzenia proznowania *SkarŻyw* 241; ná on głos [Boży] opuřcił [Piotr] wšytko/ żonę/ řięci/ rzemieřło *SkarŻyw* 596, 241 [2 r.], 567, 596; *CzechEp* 64 [4 r.], 65 [4 r.]; *BielRozm* 17, 20; *GórnRozm* N2; *GostGosp* 140; *WujNT Act* 18/3, 19/25; *SarnStat* 297, 660; Więć rzemiołá niřzczęią/ gdy wšyftkie iákmiarz ćwiczenia/ bráctwá [...]/ ná opilřtwie łá záládzone. *PowodPr* 74; *KlonFlis* E4; *KlonWor* 35.

rzemieřło czego (2): machinalis scientia, Nauká, rzemieřło rozmáitych ruřtunków czinienia. *Mącz* 202d; [Šw. Piotr] rzemieřłem rybołowienia pożywienia łzukał. *SkarŻyw* 595.

rzemieřło czyje [w tym: pron poss – „sw(oj)e” (22), G pron (8)] (30): *Diar* 80; *GliczKsiąż* G5v, H3; In suo pulvere currere, Obierać fie ćwyczić fie w łwym rzemięřlie. *Mącz* 331b, 16d, 471c; *SarnUzn* B [2 r.]; *BielSat* Cv, C3; *RejZwierc* L6; Slofárze teź łwego pilnowáli rzemiołá/ to ieft/ rohátyny/ řtrzemioná/ řtrzáły/ wędźlá czynili *BielSpr* 9, 9v; *CzechRozm* 235v; *ModrzBaz* 6v, 93v, 107v; *SkarŻyw* 241, 244 [2 r.]; Nie podeymuy řię tu dziełá miłtrzu nie vczony/ Ktorybyř w rzemięřle řwoim nie był dořwiádczony. *KlonŻal* D3; *BielRozm* 17, 20; Snádnie mu [Prometeuszowi] było do řpolnego Wulkanowego/ á Minerwy domu/ w ktorým oni rzemieřlá řwe robili wkrář řię *GórnRozm* N2; *Phil* S2 [2 r.]; á było rzemieřło ich robić namioty. *WujNT Act* 18 arg, 3; *SarnStat* 285, 914.

W połączniu z przymiotnikiem od nazwy rzemiosła [w tym: przymiotnik + rzemieřło (15), rzemieřło + przymiotnik (3)] (18): *LibMal* 1547/130v, 1550/154v, 155, 156v, 157v [2 r.]; ten [Tubalkaim] napirwey wymyřlił rzemieřło kowálkie od żelázá/ y co ku walce należy *BielKron* 4v, 449; Figulina, [...] Zduński wářtát/ teź zduńskie rzemieřło. *Mącz* 127b; Lanigena, Rzeř/ Rzeřnicze rzemieřło *Mącz* 183d, 139c, 222b, 303b, 433b; [Drukarz do czytelnika o omyłkach:] IZ fie to y mądrym/ bácznym y ćwiczonym rzemieřlá Drukárřkiego Miłtrzom przygadza *CzechRozm* **7; *KlonŻal* D3; *Calep* 420a; *Phil* S2; [Gdzieby řzie ktorý brath Krawieczkiego rzemieřzla trafil vporny, albo niepořlussny, [...]] ma iřcz na pořlussęřtwo *MetrKor* 1581 129/62v].

W połączniach szeregowych (7): Przebrákowawřzy ie [Serwius ludzi]/ obrocił niektore godnieyřze ná řpráwy/ niektore do roley/ niektore ná rzemiołá/ niektore ná rycerřtwo. *BielKron* 103, 402; *KwiatKsiąż* Cv; Pátrźze zářię ná rozliczne kupie/ ná záthrudnione furmáńřtwá/ ná rozliczne á dziwne rzemieřlá *RejZwierc* 70v; *RejPosWstaw* [41³]; *GrabPospR* L4v; Rola/ kupiectwo y rzemieřło. Tymi rzeczámí miářtá y wři řtoią. *KlonFlis* A4.

W przeciwstawieniu: »nauka ... rzemieřło« (7): Co lepyey rodzicom yeř/ yeřli gdyby řyná ná náuki do řzkoły dáli/ czyli gdyby w rzemyęřło. *GliczKsiąż* G5; Yáko thedy řywot wycęřny á řywot docęřny myedzy řobą rozni řá. Ták náuka ábo náuczony człowyek od rzemyęřniká álbo od rzemyęřlá. *GliczKsiąż* G8, G7, G7v [2 r.], G8, H4v.

W porównaniach (5): *GliczKsiąż* H; (*marg*) Láfká Boża ieft iáko rzemieślo ktorym nierobiący/ nic niema. (-) Bo tá [*laska*] ieft iáko rzemieślo zylkowe/ y bárzo pożyteczne *SkarŻyw* 26; CYGANY zdawná ludzie dziwnie rozumieią; Ktorzy/ iákby rzemieślo/ trefnie krásć vmieią. *KlonWor* 6, 72.

Przysłowia: Rzemieśnik o swoim rzemieśle rad mowi. *RejWiz* 147 *marg*, Dd2; Vmie Miłtrz o swym Rzemieśle powiedzieć *StryjKron* 279.

nic mu [*człowiekowi*] nye zginye gdy rzemieślo w ręku ma *GliczKsiąż* G6v.

Zwroty: »na rzemieślo, w rzemieślo da(wa)ć; w rzemieślo przykazać« = *oddać kogoś na naukę rzemiosła* [*szyk zmienny*] (4:2;1): coby lepšie⁸⁰ było/ yelli gdiby fyná ocyec do lżkoły vczyć dał/ czyli gdiby do rzemieśniká w rzemieślo przykazał. *GliczKsiąż* G5v; Lepyey żeby ocyec dał ráczey ná rzemieślo fyná niż ná náuki. *GliczKsiąż* G7v, G5, G7, G8, L5v; *BielKron* 288; [A iefliżeby fie [*syn*] vczyć niechcyał/ Niechayby wždy czytać pifać vmiął. Tedy go ná iákcie Rzemieślo day *WirzbGosp* C].

»(na-, wy-)uczyć się, uczenie się, wyuczony, nauka rzemiosła« = *arte erudiri* *Modrz* [*szyk zmienny*] (10:3:1:1): Item zeznal yfch myłtrzewy fwemv v kthorego lżyą rzemiosła vczil, vbranye zamfchowe y kabath Barchanowy vkradl *LibMal* 1550/157; gdy fie wyuczy [*syn*] rzemieślá/ wlfędzye mieyfce będye myal *GliczKsiąż* G6v; Percipere artem, Náuczić fie rzemieślá. *Mącz* 36d, 458d; *BielSat* C3; Powiedáią/ że fie w Turcech ták záchowuie/ iż wlfzytcy w obec ludzie/ chocia tež y bogáci/ [...] bywáią wyuczeni rzemioslá iákiego ręcznego *ModrzBaz* 13; *SkarŻyw* A3, 74, 452; *CzechEp* 64; *BielRozm* 20; *Phil* S2; á nád to niektórzy [*synowie*] pod bárwą vczenia fie rzemieślá od rodziców odchodzą *SarnStat* 200 [*idem* (2)] 660, 919.

»rzemieślo robić« = *artem exercere* *Modrz*, *JanStat*; *artis opera facere* *Modrz*; *officium gerere* *JanStat* [*szyk zmienny*] (20): W miáftách tež obyczay ten vrodził lye/ iż Bękartowye rzemieślá nye mogą robić *GliczKsiąż* B4v; [*Przysięgamy*] Rzemieślá náłze lpráwnie robić *GroicPorz* g, f4v; Gdy chłop lożny przydzie do miáfta á nie vrządzi fie álbo nierobi rzemieślá do trzeciego dnia/ táki przes vrząd mieyfki ma być poiman *UstPraw* D; *BielKron* 449; Połpolicie fie to zachowuie/ iż ktorzyby rzemieśnik zábil plá/ ten rzemioslá musí przestáć robić/ [...] á kto zábijie człowieká/ ten mieyfca fwego nietráci *ModrzBaz* 6v, 46v, 91v, 107v; Pąn [!] Iezus robił z Iozephem rzemieślo iego. *SkarŻyw* 244 *marg*, 244; *CzechEp* 65 [2 r.]; *GórnRozm* B3v, N2; *WujNT Act* 18 *arg*; *SarnStat* 237, 920; [*Udający kalekę*] Obwiia ręce/ nogi/ chocia go nie bolą: Mogąc rzemieślo robić/ mogąc orác rolą. *KlonWor* 50.

»rzemiosłem robić, robiący« (1:1): rzemieślo vmieć/ á rzemiosłem nie robić/ vboftwá y głodu ieft przyczyną. *SkarŻyw* 26, 26 *marg*.

»rzemieśla uczyć« [*szyk zmienny*] (2): Mamy ludzie/ ktorzy wlfelákich náuk y rzemieśl vczą *GórnRozm* Fv; Sámá namędrfza miłtrzyni náturá/ Vczy rzemieślá dowcipnego gburá *KlonFlis* E.

»rzemieślo umieć« = *artem callere* *Modrz* [*szyk zmienny*] (9): [*Według Mahometa chrześcijanie*:] żadney lpráwy woienney niemáią/ áni rzemieślá vmieią *BielKron* 255; Callet hoc artificium, Vmie to rzemieślo dobrze. *Mącz* 32a; *ModrzBaz* 13; *SkarŻyw* 26, 98; *CzechEp* 64, 65, 66; *KlonFlis* A2.

Wyrażenia: »cech rzemieśla« (1): to więcey lżkodzić może/ gdy by fie kto zá tákiego vdawał/ iż do cechu rzemieślá ktore⁸⁰ należy/ y znak ná łobie rzemieślá ktorego nośi: á rzemieślá one⁸⁰ nieumie/ áni go robi. *CzechEp* 65.

»[jakiego] rzemieślnika mistrza« (2): *CzechRozm* **7; Wiele widzę obiecuiefz miŝtrzu Stámieckiego [= *kamiennarskiego*] Rzemieŝlá/ coś teraz przyŝedł z kráiu Niemieckiego. *KlonŻal* D3.

»rzemieślnik ręczny« = *ars manuarialia* *Modrz* [szyk 4:4] (8): Rzemieŝlá te ręczne nigdy długo trwáć á fnámi myŝláć nye mogą. [...] Náuka zálie y po fáme y fmyerći trwa *GliczKsiąż* H3v; *Artes vulgares quae vulgo mechanicae dicuntur*, Ręczne rzemieślná. *Mącz* 511c, 191a; Ale náłzym dworzánom/ nietylko ręczne rzemioslá/ ále y wolne náuki vmieć/ zda lie być rzecz bárzo chłopka. *ModrzBaz* 13, 13; *SkarŻyw* 507; A wŝákże iednák iż miedzy rzemieŝly ręcznymi/ fá iedne gnuśne/ [...] Przetoż náłzych wiekow fzláchćicowi Polŝkiemu/ zákazáne fá. *KlonFlis* A2v, A2.

»rzemieślnik [jakiego] rzemieślná« = *artifex artis* *Vulg* (3): [Mówi Bóg:] Tákim gwałtem vpádnie Bábilon miáło ono wielkie/ [...] á żadny rzemieŝnik iákiegożkolwiek rzemioslá nie będzie w tobie [Babilonie] iuż nigdy nálezion *RejAp* 153v; tám też [przy stacjonującym wojsku] fá rzemieŝnicy wŝelkiego rzemioslá *BielSpr* 53v; *WujNT Apoc* 18/22.

»[jakiego] rzemiosła towarzysza« = *człowiek parający się rzemiosłem, przedstawiciel cechu* (6): Powyada yfch s Thomkyem ze mroczy rodem Barwyerfkyego rzemiosla thowarŝifchem fuknya y fchablyá wkoŝczyenye, kathowi Marczinovi yufch dawno vkradli przed 10 lyath *LibMal* 1547/130v; [Maciej z Giczyna zeznał:] Iŝch wádruyácz Zmatiffem czireyczykem garnczarŝkiego rzemiosla thowarŝifchem kthori thu tha fzyedzi, spruŝ do czech, the kradzyezi fnym poczinal *LibMal* 1550/157v, 1550/154v, 155, 156v, 157v.

»warstanne rzemieślnik« (1): *Manuarius*, Ręczny. Ut artificium manuarium alias Mechanicum, Warŝtatne rzemieŝło. *Mącz* 209b.

Szeregi: »gospodarstwo i rzemiosło« (1): Ty Chamie orz rolá/ y infzym Goŝpodárŝtwom/ y Rzemiosłom przyŝtoyne potrzeby odpráwuy *StryjKron* 6.

»rzemiosło a kupiectwo« (1): Wállis Nagolth tá kráiná ma miáftá/ zamki/ klaŝtory/ y Grábŝtwá/ żywnoŝci dobre z rzemiosł á z kupiectwá. *BielKron* 287v. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»(albo) nauka, (a, i, a(l)bo, takież) rzemieślnik« = *studia aut literarum aut artificiorum* *JanStat* [szyk 21:2] (23): Gdy fynow killká iefť v oycá/ tedy ieden z nich może iŝć ná náukę ábo na rzemiosło *UstPraw* F2v; *OrzRozm* A2v; *BielKron* 9, 288; Ad artem et praecepta revocare, Doŝwiádczić á skoŝztowáć nauki á rzemioslá fwego. *Mącz* 16d, 202d, 303b, 432c, 453b; *GórnDworz* Z; niech go wpráwíá [rodzice syna] w tákowe náuki ábo rzemioslá [ad eas artes]/ do ktorzychby ie przyrodzenie ciágnęło: áby tákich náuk ábo rzemiosł pirwŝze zápráwowanie poznáwáć y miłowáć poczynał *ModrzBaz* 11v, 13; [Mercuriusz] fpytał Iowifzá/ iákimby fpoŝobem wŝtyd y fpráwiedliwoŝć ludziom rozdáć miá/ iefťi ták iáko náuki/ ábo rzemioslá *GórnRozm* N2v, Fv, N3; *OrzJan* 63; A ták wŝtáwiamy: iż tylko ieden fyn ze wŝi od oycá ma odéydz ná fłuŝbę/ á zwláŝczá ná náukę fzkolná/ ábo ná rzemiosło *SarnStat* 200, 659, 660 [2 r.], 919; *KlonFlis* A2. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r., w przeciwstawieniu 7 r.]

»rzemieślnik albo robotnik« [szyk 1:1] (2): *FalZioł* V 51; A iefťliby ony dobrá były z iego [zmarłego] oyczyzny/ [...] ábo robotá iego wláfná ábo Rzemieŝłem nábyte: tedy ná przyiáciele przypadáá. *GroicPorz* ggv.

»rzemieśło i służba« = *artificium vel (aut) servitium JanStat* [szyk 3:3] (6): A gdy będzie który [chłop] miał odéydz/ ma dozwołenié wziąć y lift świádeczny od Pánów mieyfc/ iáko ieft wypuřczony/ áby řzedł ná rzemieřło y ná řlůzbę. *SarnStat* 200; CHłopi tułájący řie/ którzy do trzeciégó dnia po przyřzćiu řwym do miařt y miářteczek w řlůzbę y w rzemieřło řie nie oddádzą/ chcemy y vřtáwiámy/ áby przez vrząd mieyřki byli imáni y zátrzymáni *SarnStat* 520, 520, 521, 660, 919.

»warstat i rzemiosłó« = *officina et ars Modrz* (2): *Mącz* 127b; niektorzy wářtáty y rzemiosłá řwe opuřciwřzy/ draby zořtawáią dla leniřtwá *ModrzBaz* 107v.

Jako ostatni człón we wřpółřzędnym połączeniu wieloczłónowym: »i insze rzemieśłó« (1): To tylko wiem/ iż gdyby ták cí/ o ktorých řię rzekłó/ iáko y inřzy/ w żywoćie y w náuce cále y prawdźiwie chřitá páná (częgo nie tuřę) nářłádowäli: [...] tedyby im kowalřtwo/ ćieřielřtwo/ tákże y řadne inřze wćziwe rzemieřłó/ nic nie řzkodźiło. *CzechEp* 65.

W przen (1) :

Wyrażenie: »rzemiosł mistrz« (1): bo wćziwe vbořtwo po wřzitkim řwięćie nalepiey miařta řzádzi á řprawuie, ggyż [!] ono ieft wřzitkich rzemiosł miřtr *BielŻyw* 93.

Przen (3) : *RejZwierc* 194v; Tám [złódziej] łupi zamki pługí/ y wozowe kołá: A tu tego rzemieřłá napřednieyřza řzkołá. *KlonWor* 34.

rzemieśłó czyje (1): [do řwiata:] A kiedy iuż czás przyřdzie mego záwołania [tj. řmierci]/ Dařz mi kwit poćiwego ná wřzem záchowánia. Bych beřpiecznie wędrował do rzemieřłá řwego/ A tám okazał řztuki wářtátu řwoiego *RejZwierc* 271v.

a. *Cech, stowarzyszenie rzemieřlników wykonujących dany zawód* (14) : Bo tho ieft rzecz wiadoma, yřz my [rzeřnicy] řługam nářim więćie wierzicz muřime, niřz ynřře Rzemiořła. *ListRzeż w.* 13; Bo řaden czeladnik niema bycz od rzemieřła odrzuczón *ListRzeż w.* 32, w. 29, 30, 31; [Vchwaliaią gđybij ktorzy zbracziei poczał sobie robicz, rzemiořłowi dořicz wćyřnil ý Miřtrzowřkie przeprawil tedy do roku ý řzeřczu niedziel ma řię ozenicz *MetrKor* 1578 117/444].

rzemieśłó czyje (3): Na ktori porządék y postanowienie nářego Rzemiořła, [...] řiednoczilichmi řie y na tho zwolili. *ListRzeż w.* 49, w. 6 [2 r.].

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy rzemiosła [zawsze rzemieśłó + przymiotnik] (4): My iáko Rzemieřłó Rzeřnicze w řliásku, [...] řiednoczilichmi řie y na tho [tj. na karanie zlych rzemieřlników] zwolili. *ListRzeż w.* 50, w. 2, 24, 54.

Wyrażenia: »czeladnik rzemiosłá« (1): *ListRzeż w.* 24 cf »towarzysz rzemiosłá«.

»starszy rzemiosłá« = *mistrz* (2): Bo iefli w mieřćiech káźde rzemiosłó ma řwoię řtářze/ dáleko więćey małżeńřtwam mieć przyřtoi *ModrzBaz* 32v; [Wezwano] Láwników/ y řtářzych rzemiořł miařt onych/ [...] áby tym lepięy obyczay/ formę y cęnę rzemieřlników rzeczy/ ktoré máią byđż czynioné/ pořtánówić mogli *SarnStat* 270.

»towarzysz rzemiosłá« (1): Thak yřz kořzdi thowarziřř albo czeladnik Rzemieřła Rzeřniczego, ktorý od ynáđ przywandruie, ma řie przodkiem listem Cechowim wiwieřcz. *ListRzeż w.* 24.

b. *O sztuce rycerskiej* (43) : CI [Gnojeńscy] záwřzdy Rycerřkiego/ řtanu wżywáli/ Y zacni w tym rzemieřle/ ludzye z nich bywáli. *RejZwierc* 63, 92; *GórnDworz* D6v; [Nastała] inna Náuká w Rzemiořlech chyřřza/ řzkodliwřza/ ogromnieyřza/ okrutnieyřza/ niřz pierwřze máchiny/ to ieft/

Sprawa Pułzkárska *BielSpr* 62; *PaprPan* D2v, Z4, Aa3; *GórnRozm* Mv; *VotSzl* C2v; Pod ramięm na te[n] czas zamykam y żołnierstwo/ gdyż y [lege: ji] Ląćinnicy [a]rtem militare zową. *KlonFlis* A4.

W przeciwstawieniu: »nauka ... rzemieśło« (3): zgoła ia przyjmuję zá dekret/ [...] że nie náuká/ ále rycerfkie rzemieśło ma przodek *GórnDworz* G7v, G7v, G8.

Zwroty: »parać się, bawić się, pętać się ramięm« [szyk zmienny] (2:1:1): Kmieca to rzecz na on czas patrzeć roley była/ A Slachta fie rycerfkim ramięm bawiła. *KochSat* A2v; kto fie rycerfkiem ramięm pęta/ potrzebá áby thák wiele rozumem robił/ iáko y ciátem. *GórnDworz* G7v; Iákoż mnie fie bárzo podoba páchołek młodi/ zwłázczá ten/ co fie para rycerfkim ramięm *GórnDworz* K4, Kk6v.

»robić rzemiosło« (1): Nie folgował [nauczyciel] zacności ták miłego płodu. Skąd sławę y pożytek ma s ciebie to páństwo/ [...]. A robiąc s twych młodych lat iefzcze tho rzemiosło/ Ktore cie po wżem fwiecie ták dawno rozniósło/ [...] *PaprPan* A4.

»umieć rzemieśło« (1): przywiodłbych y ktemu sílá przykádow/ iáko oni wieldzy Hetmáni stárzy/ mało mieli ná tym/ iz vmieli Ricerfkie rzemieśło dofskonále/ ále chcieli być ktemu y wczonemi *GórnDworz* G3v.

Wyrażenia: »professya rzemiosła« (1): A ták Dworzánin náłz mimo głowne swoie záwołanie/ á profellią rycerfkiego rzemiosła/ iefli fie w czym czuć godnym będzie/ niechayże tego vmie wżyć *GórnDworz* N3v.

»rycerskie rzemieśło« [szyk 24:6] (30): *KochSat* A2v; A Rycerfkie Rzemiosło którym Polká stála/ [...] Stániáło między ludźmi *KochZg* A3v; Gdy fie Dworzánin moy zacnie/ y ták łzczęfliwie iáko fie powiedziáło vrodzi/ zakon/ á záwołanie iego/ ábo (iáko dziś mowią) profellia/ niechcę áby była ina/ iedno Ricerfkie rzemieśło *GórnDworz* D5; A ták ten moj Dworzánin im ćwiczeńszy będzie w thym ramięle Ricerfkim/ thym będzie wietłzey części/ á chwały godzien. *GórnDworz* D5v; [Bładzq ci] ktorzy powiedáią/ iz náuká wádzi/ do Ricerfkiego rzemiosła. *GórnDworz* G4; [Pan Kryski powiedziáł:] iz głowne záwołanie Dworzáninowe być ma/ Rycerfkie rzemieśło *GórnDworz* I6, C7, E3, G3v, G7 [4 r.], G7v [2 r.] (21); Rzymiáne gdyby byli Miáftá Rżymu nie záłożyli/ [...] y nie kocháli fie ták bárzo/ iáko fie kocháli w rycerfkiem ramięle/ nigdyby byli do tákiey władzey nie przyšli. *GórnRozm* L4v, H2v; *SkarKaz* 421a; Ale chcemyli mieć ludzie pochopnieyże do służby Rzeczypołp: y obrony oyczyny/ w ramięle Rycerfkim *VotSzl* Cv, C3, E4v; *CzahTr* F4.

Szereg: »nauka z ramięm« (1): dla tegoż chcę/ áby te obiedwie rzeczy połpołu łpięte/ náuká z Rycerfkiem ramięm/ [...] náidowały fie w mym dworzáninie. *GórnDworz* G8.

2. Wytwór, dzieło, rzecz zrobiona, efekt pracy rzemieślnika lub artysty (5) : *GliczKsiąż* H2; S tey náuki Alchimiey iednák wiele rzemiosł inżych powftáło świátu potrzebnych/ iáko iest skło/ ktore z ognia niezagáłzonego á s popiołu łpráwuia. *BielKron* 26v.

W połączeniu szeregowym (1): W Portugáliey kupiectwa bogate [...] we Fráncyey mordi wprawdzie poki fie Bog nie zmiłue/ ále przed tym od złotá/ od łrebrá/ od háwtow/ od drukow/ y wymysłnych rzemiosł/ wżyftko świetno/ wżyftko kofztownie *GostGospSieb* +4.

Jako ostatni człon we współrzędnym połączeniu wieloczłonowym: »i inne rzemiosła« (1): Stoi ták w piłmye/ że gdy fie yął łwyát płowác/ [...] wthen czas dopiro fie rozmaíte rzeczy według poštěpku

íwytá lámeo wy narzály. Ták walki y bronye ku walce/ yáko y iníse rzemięflá dla rofkolńnego žycya.
GliczKsiąż H2.

*Przen: O ludziach pojmovanych jako dzieło Boga [czyje] (1) : nigdzież znacznieyíse y ozdobnieyíse rzemięfło iego [tj. Boga] nie ieft/ iáko ná świętych y wybránych *SkarŻyw* A3.*

Synonimy: 1.a. praca, robota; a. bractwo, cech; 2. dzieło, robota.

ECB